

О.Л. РУБЦОВА, Н.В. ЧУВІКІНА, В.І. ЧИЖАНЬКОВА

Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1
olenarubtsova@gmail.com

ДОКТОР БІОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР ЛЕОНІД ІВАНОВИЧ РУБЦОВ — ЗНАВЕЦЬ КВІТНИКОВО-ДЕКОРАТИВНИХ РОСЛИН

Мета — висвітлити творчість доктора біологічних наук, професора Леоніда Івановича Рубцова як знавця квітnikово-декоративних рослин.

Матеріал та методи. Використано історико-науковий метод. Досліджено теоретичні розробки Л.І. Рубцова, викладені в надрукованих працях, а також матеріали музею Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України і архіву родини Рубцових.

Результати. Встановлено, що Леонід Іванович Рубцов, широко відомий як дендролог і ландшафтний архітектор, активно досліджував та використовував у теоретичних розробках (статті, брошури і книги) та практичній діяльності квітnikово-декоративні рослини: при створенні проектів озеленення квітnikової гірки, Гірського саду, ділянок форзицій та чубушників Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України, що значно поліпшувало ландшафтні композиції. Л.І. Рубцов брав активну участь у розробці пропозицій щодо квітnikового оформлення міст. Багато уваги він також приділяв композиціям зі зрізаних квітів та зимовій вигонці пагонів декоративних кущів.

Висновок. Леонід Іванович Рубцов є знавцем квітnikово-декоративних рослин, про що свідчить низка його теоретичних праць і практичних розробок.

Ключові слова: Рубцов, квітnikово-декоративні рослини, знавець.

Леонід Іванович Рубцов широко відомий як видатний дендролог та ландшафтний архітектор. Він також був знавцем квітnikово-декоративних рослин. Про це свідчать його праці «К постановке опытных работ по устройству вытаптываемых газонов на строительстве стадиона им. С.М. Кирова» (1938) [9], «Почвопокровные, заменяющие злаковый газон, растения» (1939), «Ранне-весеннее цветочное оформление парков» (1939) [3], «Продление жизни срезанных цветов» (1939) [4], «Составление букетов и уход за срезанными цветами» (1958) [5], альбом «Квітnikове оформлення міст» (1962) [1], «Горный сад» (1975) [6] тощо.

Серед нечисленних публікацій про життя та творчість Л.І. Рубцова лише деякі частково розкривають цю тематику [10—13].

Матеріал та методи

Досліджено теоретичні розробки Л.І. Рубцова, викладені в надрукованих працях, публікації спів-

робітників саду, присвячені його творчості, а також матеріали музею Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України і архіву родини Рубцових.

Результати та обговорення

Л.І. Рубцов ще в працях лєнінградського періоду творчості (1930-ті рр.) пропонував у паркових насадженнях, де облаштування злакового газону неможливе (дуже сухі місця, круті схили, бідний ґрунт), використовувати сланкі ґрунтопокривні рослини. Він вважав, що роль ґрунтопокривних рослин часто можуть виконувати ліани: виноград дівочий п'ятилисточковий (*Ampelopsis quiquifolia* Planch.), пахісандра (*Pachysandra terninalis* Siebold & Zucc.) і барвінок малий (*Vinca minor* L.). Пахісандра та барвінок були використані за порадою Л.І. Рубцова як ґрунтопокривні рослини під деревними та чагарниковими групами на площі 500 м² у Центральному парку культури та відпочинку імені Горького (Москва) у 1938 р. [2].

© О.Л. РУБЦОВА, Н.В. ЧУВІКІНА, В.І. ЧИЖАНЬКОВА, 2019

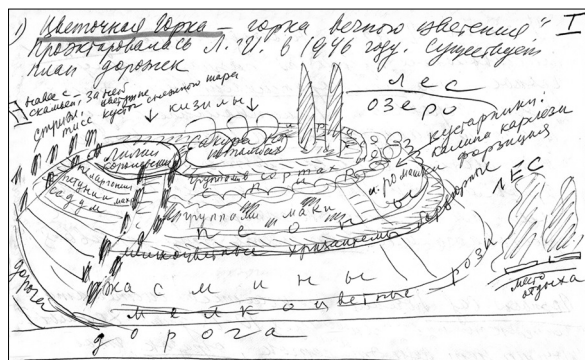

Рис. 1. Проект озеленення «Квіткової гірки» (1946) (рисунок В.К. Маркової)

Fig. 1 The project of greening of the Flower hill (1946) (figure by V.K. Markova)

У березні 1946 р. за запрошенням М.М. Гришка Л.І. Рубцов приїхав до Києва та обійняв посаду завідувача відділу квітництва й оранжерейних культур Ботанічного саду АН УРСР. Отже, у Леоніда Івановича був чималий досвід роботи з квітничково-декоративними рослинами. В цей період Л.І. Рубцов розробляв проект озеленення ділянки «Квіткова гірка» (рис. 1). Він пропонував, окрім декоративних деревних рослин, використати лілії королівські, пеларгонії, петунії махрові, дрібноквіткові хризантеми, маки тощо.

Т.М. Черевченко (директор Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України в 1988—2004 рр.) згадувала, що, на думку Л.І. Рубцова, квіти як однорічні, так і багаторічні, є окрасою Саду. Вони наповнюють його барвами, витонченими формами, ароматом. Як художник за покликом душі, він показав кольори та відтінки забарвлення квітів і поєднання їх у композиціях. Він наголошував, що потрібно враховувати біологічні особливості квітничкових рослин. Одні квітнуть уранці, а вдень закриваються, інші закриті цілий день, розкривають свій віночок надвечір і наповнюють ароматом, а вранці закриваються. Велике значення Л.І. Рубцов надавав рослинам з приємним ароматом, незважаючи на те, що їх квітки дрібні, та рекомендував висаджувати їх біля установ, які працюють увечері.

Пропонував використовувати в озелененні десятки видів рослин і завжди влучно. Він звертав увагу не лише на декоративність, аромат, а і на строки квітнення. В Саду мають бути куртинки з перших квітів — підсніжників, пролісків та інших, як передвісники оновлення природи, для того, щоб після танення снігу радувати відвідувачів. Восени, коли опадає листя, сад оголений, а хризантеми своєю різнобарвністю його прикрашають.

Проте Л.І. Рубцов застерігав, що не слід надмірно насичувати сад квітами, щоб не зашкодити його композиції. Це важливе завдання садово-паркового будівництва. Надзвичайно цікава його спостережливість як вченого-біолога. Наприклад, він рекомендував висаджувати соняшник і горицвіт, які мають властивість повертатися протягом дня в напрямку сонця, з північного боку дороги чи експозиції, щоб квітки протягом дня поверталися на південь за сонцем, і їх краса відкривалася відвідувачу. Особливу увагу Леонід Іванович звертав на багаторічні декоративні рослини з квітами, за його виразом, «рослини самостійного значення» — лілії, півонії, жоржини тощо. Від чудової форми, кольору, аромату людина отримує насолоду лише на близькій відстані. Тому, найкраще розмішувати такі рослини невеликими групами на тлі газонів.

Л.І. Рубцов вважав доцільним використання в садах і парках у теплу пору року тропічних та субтропічних рослин у контейнерах. Підкреслював витонченість форм агав, пальм, рясне цвітіння олеандрів, які прикрасять партери та інші парадні куточки садів. Він порівнював використання цих рослин у композиціях з новими цінними картинами чи скульптурами, які збагачують художній фон музею. Визначення найкращого місця для розміщення рослин є важливим завданням архітекторпейзажиста. Леонід Іванович прагнув розкрити красу кожної рослини [13].

Л.І. Рубцов писав, що площа, зайнята одним видом чи сортом у квітничковій композиції, не має бути менше ніж 4 м^2 , а площа групи — не менше ніж 40 м^2 , але не більше ніж 150 м^2 . При цьому рослини в групах слід розмішувати з ура-

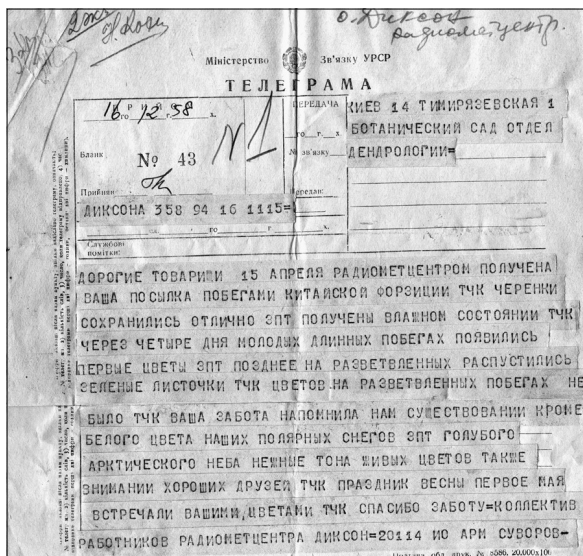

Рис. 2. Телеграма від полярників з о. Диксон

Fig. 2. Telegram from polar explorers from Dickson

хуванням їх висоти по нисхідній лінії до газону, щоб уся група добре проглядалася з різної відстані. Важливе значення має підбір кольорів, зокрема в осінніх композиціях мають переважати холодні (фіолетово-голубі) кольори, гармонійно поєднані з «теплим» тлом осінніх листків [7].

У 1964 р. під керівництвом Л.І. Рубцова була створена експериментальна ділянка квітничкового оформлення площею 1055 м² на території Виставки досягнень народного господарства УРСР (нині — Національний експонент України), на якій були використані айстра віргінська, рудбекія гібридна, флокс волотистий, торенія азійська, цинія витончена, бузок звичайний (сорти) на тлі газону. Леонід Іванович вважав надзвичайно важливим для загального сприйняття композиції відкритий простір газону, який займав 75 % від загальної площі композиції.

Л.І. Рубцов також приділив увагу створенню композицій зі зрізаних квітів. Цьому напряму фітодизайну він присвятив брошуру «Составление букетов и уход за срезанными цветами» (1958) [5], в якій описано історію створення букетів. Більша частина брошури присвячена основам художньої композиції квітів у букетах. Леонід Іванович вважав, що краса

Рис. 3. Квітничкове оформлення Гірського саду, 1970-ті рр.

Fig. 3. Flower decorations of the Mountain Garden, 1970s

Рис. 4. Сад чубушників із трав'янистими півоніями, 1960-ті рр.

Fig. 4. Garden of mock-orange with herbaceous peonies, 1960s

квітки залежить від її забарвлення, форми та розміру, але основну увагу слід приділяти забарвленню та правильному поєднанню кольорів, а також ритму в розташуванні гілок і квіток. Наведено приклади найкращих поєднань квіток. Він також пропонував восени та взимку використовувати в букетах гілки з плодами горобини, шипшини, глоду, барбарису, магонії [5]. Нині дуже популярні букети з додаванням гілок з плодами шипшини.

Саме Л.І. Рубцов започаткував у Ботанічному саду зимову вигонку пагонів декоративних кущів [8]. Він вважав, що споглядання квітів необхідне для людини. Однак жителі віддалених північних регіонів та зокрема учасники

Систематична структура колекції квітничково-декоративних рослин Гірського саду (1973—1974)
Systematic structure of the collection of flower-ornamental plants of the Mountain Garden (1973—1974)

№	Родина	Вид
1	Amaryllidaceae J. St.-Hil.	<i>Allium altissimum</i> Regel <i>Allium caesium</i> Schrenk <i>Allium cistophii</i> Trautv <i>Allium suworowii</i> Regel
2	Apiaceae Lindl.	<i>Eringium giganteum</i> M. Bieb.
3	Araceae Juss.	<i>Arum korolkovii</i> Regel
4	Araliaceae Juss.	<i>Hydrocotyle moschata</i> G. Forst.
5	Boraginaceae Juss.	<i>Echium vulgare</i> L.
6	Brassicaceae Burnett or Cruciferae	<i>Aethionema cordifolium</i> DC <i>Iberis sempervirens</i> L.
7	Caryophyllaceae Juss.	<i>Cerastium davuricum</i> Fisch. & Spreng <i>Dianthus hypanicus</i> Andrz. <i>Petrorhagia saxifraga</i> (L.) Link
8	Cistaceae Juss.	<i>Helianthemum hybridum</i> hort.
9	Compositae Bercht. & J. Presl	<i>Aster alpinus</i> L.
10	Gunneraceae Meisn.	<i>Gunnera magellanica</i> Lam. <i>Coreopsis grandiflora</i> Hogg ex Sweet <i>Cota tinctoria</i> (L.) J. Gay <i>Dendronthema naktongense</i> (Nakai) Tzvelev
11	Lamiaceae Martinov.	<i>Salvia argentea</i> L.
12	Leguminosae Juss.	<i>Baptisia australis</i> (L.) R.Br. <i>Spartium junceum</i> L. <i>Stachys angustifolia</i> M. Bieb.
13	Liliaceae Juss.	<i>Fritillaria sewerzowii</i> Regel
14	Plantaginaceae Juss.	<i>Cymbalaria muralis</i> G. Gaerth., B. Mey. & Scherb. <i>Penstemon glaber</i> Pursh <i>Penstemon humilis</i> Nutt. ex A. Gray <i>Veronica gentianoides</i> Vahl <i>Veronica multifida</i> L.
15	Plumbaginaceae Juss.	<i>Armeria maritime</i> (Mill.) Willd.

Продовження таблиці
 Continuation of the Table

№	Родина	Вид
		<i>Armeria maritime</i> f. alba <i>Armeria maritime</i> f. rosea hort. <i>Armeria maritime</i> f. rosea compacta
16	Rubiaceae Juss.	<i>Asperula galioides</i> M. Bieb.
17	Saxifragaceae Juss.	<i>Saxifraga hypnoides</i> L. <i>Saxifraga oppositifolia</i> L. <i>Saxifraga paniculata</i> var. rosea
18	Xanthorrhoeaceae	<i>Eremurus spectabilis</i> M. Bieb. <i>Kniphofia uvaria</i> (L.) Oken

полярних експедицій не бачать квіти більшу частину року. Взимку 1960—1961 рр. у відділі дендрології Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР було поставлено дослід з вигонки квітів на зрізаних пагонах форзиції, кизилу та деяких інших декоративних рослин. Пагони з бутонами ретельно упаковували та надіслали на о. Діксон (найпівнічніший населений пункт Росії), мис Шмідта (півострів Чукотка) та в с. Амдерма Архангельської області. Співробітники Ботанічного саду отримали багато листів і телеграм зі словами вдячності та світлинами гілок з розкритими квітами (рис. 2). Полярники із с. Амдерма написали: «Сердечно благодарим Вас и коллектив Вашего отдела за цветы, за проявленные Вами внимание и заботу. Ветки присланного Вами кустарника перенесли воздушное путешествие и зацвели. Они действительно принесли нам радость». Про досвід пересилки зрізаних гілок на північ було повідомлено у часописі «Цветоводство», після цього автори отримали багато схвальних відгуків [8].

Л.І. Рубцов брав активну участь у розробці пропозицій щодо квіткового оформлення міст. Ці рекомендації колектив авторів за його участю опублікував у вигляді альбому (Квіткове оформ-

лення міст, 1962), в якому описано елементи, види та прийоми квіткового оформлення, агротехніку газонів, літників, багатолітників і рослин дикої флори, наведено рекомендований асортимент декоративних рослин (як трав'янистих, так і деревних) [1].

Багато уваги Л.І. Рубцов приділяв квітничковим рослинам при створенні Гірського саду в Національному ботанічному саду імені М.М. Гришка НАН України (рис. 3). Лише у 1973—1974 рр. на цій ділянці було висаджено рослини 39 видів, які належать до 18 родин (таблиця). Леонід Іванович ретельно підбирав асортимент рослин для композицій з камінням: їздив у Прибалтику, радився зі співробітниками відділу природної флори Ботанічного саду.

При створенні дендрологічних колекцій Рубцов вдало доповнював їх квітничково-декоративними рослинами: ділянку форзицій («Золоту долину») — фіалками та мускарі, Сад чубушників — трав'янистими півоніями (рис. 4).

Висновок

Установлено, що Леонід Іванович Рубцов, широко відомий як дендролог та ландшафтний архітектор, активно досліджував та використовував у теоретичних розробках і практичній діяльності квітничково-декоративні рослини, що значно поліпшувало ландшафтні композиції.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. *Квіткове оформлення міст (альбом)* / Гузенко Т.Г., Ларкіна О.М., Родичкін І.Д., Салатич А.К., Свідерський В.М., Северін С.І., Рубцов Л.І., Плотнікова Т.В. — К.: Державне видавництво літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1962. — 160 с.
2. *Рубцов Л.И. Почвопокровные, заменяющие злаковый газон, растения* / Л.И. Рубцов // Зеленое строительство. — 1939. — № 1—2. — С. 4—45.
3. *Рубцов Л.И. Ранне-весеннее цветочное оформление парков* / Л.И. Рубцов // Зеленое строительство. — 1939. — № 5—6. — С. 2—19.
4. *Рубцов Л.И. Продление жизни срезанных цветов* / Л.И. Рубцов // Зеленое строительство. — 1939. — № 7—8. — С. 33—39.
5. *Рубцов Л.И. Составление букетов и уход за срезанными цветами* / Л.И. Рубцов. — К.: Изд-во АН УССР, 1958. — 36 с.
6. *Рубцов Л.И. Горный сад* / Л.И. Рубцов // Цветоводство. — 1975. — № 2. — С. 15.
7. *Рубцов Л.И. Цветущие ветки для Заполярья* / Л.И. Рубцов, О.М. Гловацкая // Цветоводство. — 1961. — № 12. — С. 21.
8. *Рубцов Л.И. Осенние композиции* / Л.И. Рубцов, Э.П. Соколова // Цветоводство. — 1965. — № 9. — С. 25.
9. *Рубцов Л.И. К постановке опытных работ по устройству вытаптываемых газонов на строительстве стадиона им. С.М. Кирова* / Л.И. Рубцов, С.К. Старк // Зеленое строительство. — 1938. — № 9. — С. 45—51.
10. *Рубцова Е.Л. Ландшафтные композиции из камня и растений в творчестве профессора Л.И. Рубцова* / Е.Л. Рубцова // Интродукція рослин. — 2012. — № 2. — С. 57—63.
11. *Рубцова Е.Л. Вклад доктора биологических наук, профессора Л.И. Рубцова в проектирование и строительство парков Украины* / Е.Л. Рубцова // Интродукція рослин. — 2016. — № 3. — С. 64—74.
12. *Рубцова Е.Л. Вклад доктора биологических наук, профессора Л.И. Рубцова в создание ботанических садов* / Е.Л. Рубцова, Е.И. Романец // Интродукція рослин. — 2016. — № 1. — С. 41—49.
13. *Черевченко Т.М. Життя, присвячене красі рослинного світу* / Т.М. Черевченко // Международные чтения, посвященные 110-летию со дня рождения доктора биологических наук, профессора Леонида Ивановича Рубцова: Материалы конференции, 15—18 мая 2012 г. — К.: Моляр С.В., 2012. — С. 4—8.

Рекомендував П.Е. Булах
Надійшла 10.04.2019

REFERENCES

1. *Huzenko, T., Larkina, O., Rodychkin, I., Salatysh, A., Sviderskyi, V., Severin, S., Rubtsov, L. and Plotnikova, T. (1962), Kvitkove oformlennia mist (album) [Floral design of cities (album)]. K.: Derzhavne vydavnytstvo literatury z budivnytstva i arkhitektury URSR, 160 p.*
2. *Rubtsov, L.Y. (1939), Pochvopokrovnyie, zamenyayushchie zlakovyyi gazon, rasteniya [Ground-covering, replacing grassy plants]. Zelenoe stroitelstvo [Green building], N 1—2, pp. 41—45.*
3. *Rubtsov, L.Y. (1939), Ranne-vesennee tsvetochnoe oformlenie parkov [Early-spring floral design of parks]. Zelenoe stroitelstvo [Green building], N 5—6, pp. 2—19.*
4. *Rubtsov, L.Y. (1939), Prodlenie zhizni srezannyih tsvetov [Prolonging the life of cut flowers]. Zelenoe stroitelstvo [Green building], N 7—8, pp. 33—39.*
5. *Rubtsov, L.Y. (1958), Sostavlenie buketov i uhod za srezannyimi tsvetami [Bouquet making and care for cut flowers]. K.: Izd-vo AN USSR, 36 p.*
6. *Rubtsov, L.Y. (1975), Gornyy sad [Mountain garden]. Tsvetovodstvo [Floriculture], N 2, p. 15.*
7. *Rubtsov, L.Y. and Glovatskaya, O.M. (1961), Tsvetushchie vetki dlya Zapolyarya [Flowering branches for the Arctic], Tsvetovodstvo [Floriculture], N 12, p. 21.*

8. Rubtsov, L.Y. and Sokolova, E.P. (1965), Osennye kompozitsyy [Autumn compositions]. Tsvetovodstvo [Floriculture], N 9, p. 25.
9. Rubtsov, L.Y. and Stark, S.K. (1938), K postanovke opyitnykh rabot po ustroystvu vyitaptyvaemykh gazonov na stroitelstve stadiona im. S.M. Kirova [For the launch of experimental work of creating lawns on the construction of the S.M. Kirov stadium]. Zelenoe stroitelstvo [Green building], N 9, pp. 45–51.
10. Rubtsova, E.L. (2012), Landshaftnyie kompozitsii iz kamnya i rasteniy v tvorchestve professora L.I. Rubtsova [Landscape compositions of stone and plants in the works of Professor L.I. Rubtsov]. Introduktsiya roslin [Plant Introduction], N 2, pp. 57–63.
11. Rubtsova, E.L. (2016), Vklad doktora biologicheskikh nauk, professora L.I. Rubtsova v sozdanie botanicheskikh sadov [The contribution of the doctor of biological sciences, professor L.I. Rubtsov in the design and construction of parks in Ukraine]. Introduktsiya roslin [Plant Introduction], N 3, pp. 64–74.
12. Rubtsova, E.L. and Romanets, E.I. (2016), Vklad doktora biologicheskikh nauk, professora L.I. Rubtsova v sozdanie botanicheskikh sadov [The contribution of Doctor of Biological Sciences, Professor L.I. Rubtsov in the creation of botanical gardens]. Introduktsiya roslin [Plant Introduction], N 1, pp. 41–49.
13. Cherevchenko, T.M. (2012), Zhittya, prisvyachene krasi roslinnogo svitu [Life dedicated to the beauty of flora]. Mezhdunarodnyie chteniya, posvyaschennyye 110-letiyu so dnya rozhdeniya doktora biologicheskikh nauk, professora Leonida Ivanovicha Rubtsova [International readings devoted to the 110th anniversary of doctor of biological sciences, professor Leonid Ivanovich Rubtsov]. Kyiv, Moljar, pp. 4–8.

Recommended by P.E. Bulakh
Received 10.04.2019

О.Л. Рубцова, Н.В. Чувикина, В.И. Чижанькова

Национальный ботанический сад
имени Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ДОКТОР БИОЛОГИЧЕСКИХ НАУК,
ПРОФЕССОР ЛЕОНИД ИВАНОВИЧ РУБЦОВ —
ЗНАТОК ЦВЕТОЧНО-ДЕКОРАТИВНЫХ
РАСТЕНИЙ

Цель — осветить творчество доктора биологических наук, профессора Леонида Ивановича Рубцова как знатока цветочно-декоративных растений.

Материал и методы. Использован историко-научный метод. Исследованы теоретические разработки Л.И. Рубцова, изложенные в опубликованных статьях, а также материалы музея Национального ботанического сада имени Н.Н. Гришко НАН Украины и архива семьи Рубцовых.

Результаты. Установлено, что Леонид Иванович Рубцов, широко известный как дендролог и ландшафтный архитектор, активно исследовал и использовал в теоретических разработках (статьи, брошюры и книги) и практической деятельности цветочно-декоративные растения: при создании проектов озеленения цветочной горки, Горного сада, участков форзиций и чубушников Национального ботанического сада имени Н.Н. Гришко НАН Украины, что значительно улучшало ландшафтные композиции. Л.И. Рубцов принимал активное участие в разработке предложений по цветочному оформлению городов. Много внимания он также уделял композициям из срезанных цветов и зимней выгонке побегов декоративных кустарников.

Вывод. Леонид Иванович Рубцов является знатком цветочно-декоративных растений, о чем свидетельствует ряд его теоретических трудов и практических разработок.

Ключевые слова: Рубцов, цветочно-декоративные растения, знаток.

О.Л. Rubtsova, N.V. Chuvikina, V.I. Chyzhankova

M.M. Gryshko National Botanical Garden,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

DOCTOR OF BIOLOGICAL SCIENCES,
PROFESSOR LEONID IVANOVICH RUBTSOV —
CONNOISSEUR OF FLOWERING ORNAMENTAL
PLANTS

Objective — to elucidate creative work of the doctor of biological sciences, Professor Leonid Ivanovich Rubtsov, as an experienced connoisseur of flowering ornamental plants.

Material and methods. It was used the historical and scientific methods.

Results. It was determined that Leonid Ivanovich Rubtsov, widely known as a dendrologist and landscape architect, actively researched and used flowering ornamental plants in theoretical studies (articles, brochures and books) and practical activities: in creating landscaping projects for floral hill, Mountain Garden, sectors of forsythia and english dogwood of M.M. Gryshko National Botanical Garden of the NAS of Ukraine, which significantly improved created landscape compositions. L.I. Rubtsov was actively involved in the development of proposals for floral design of cities. He also paid much attention to compositions from cut flowers and winter forcing of the shoots of ornamental shrubs.

Conclusion. Leonid Ivanovich Rubtsov is a connoisseur of flowering ornamental plants, as evidenced by a number of his theoretical works and practical developments.

Key words: Rubtsov, flower ornamental plants, connoisseur.